

УДК 37.017
DOI 10.32999/ksu2413-1865/2019-86-30

ВПЛИВ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ ШКОЛИ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ

Гагарін М.І., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

У статті проаналізовано проблему формування особистості учня в умовах виховної системи школи. Метою статті є визначення й аналіз особливостей впливу виховної системи на формування особистості учня. Доводиться необхідність використання потенціалу виховної системи щодо формування особистості. Робиться висновок, що феномен виховної системи школи є складним і багатограним явищем, а створення в кожному закладі загальної середньої освіти гуманістичної виховної системи уможливило розв'язання проблеми формування особистості учня.

Ключові слова: особистість, виховання, система, виховна система, виховна система школи, потенціал виховної системи, гуманістична виховна система.

В статті проаналізована проблема формування личности ученика в условиях воспитательной системы школы. Целью статьи является определение и анализ особенностей влияния воспитательной системы на формирование личности ученика. Доказывается необходимость использования потенциала воспитательной системы относительно формирования личности. Делается вывод, что феномен воспитательной системы школы является сложным и многомерным явлением, а создание в каждом заведении общего среднего образования гуманной воспитательной системы дает возможность разрешения проблемы формирования личности ученика.

Ключевые слова: личность, воспитание, система, воспитательная система, воспитательная система школы, потенциал воспитательной системы, гуманистическая воспитательная система.

Gagarin M.I. INFLUENCE OF THE EDUCATIONAL SYSTEM OF SCHOOL ON THE FORMATION OF PUPIL'S PERSONALITY

The article analyzes the problem of formation of the pupil's personality in the conditions of the school's educational system. The purpose of the article is to determine and analyze the peculiarities of the influence of the educational system on the formation of the pupil's personality. The article presents various approaches to the definition of the scientific term "system", highlights the essence of the concept "educational system", "school educational system", analyzes different scholarly perspectives of determination of its structure and peculiarities. The common features of the educational system and other social systems have been distinguished (purposefulness, integrity, structure, dynamism, interaction with the environment and with systems of lower and higher order). The article shows the necessity of using the potential of the educational system in relation to the formation of the individual. The importance of the formation personality in system educational is proved. The article stresses the importance of factors that determine the specificity and originality of the creation of the school educational system and its operation. It is concluded that the phenomenon of the creation in each institution of general secondary education of its own humanistic educational system makes it possible to solve problem the of formation of the pupil's personality.

Key words: personality, education, system, educational system, school educational system, the potential of the educational system, humanistic educational system.

Постановка проблеми. Переосмислення сучасної виховної концепції, впровадження засад педагогіки партнерства та співробітництва актуалізує проблему ефективного здійснення виховного процесу в закладах освіти.

Згідно з Концепцією Нової української школи, учитель має бути другом для учня; необхідно забезпечити спілкування, взаємодію, співпрацю між педагогом, учнем і батьками, залучити родину до побудови освітньої траєкторії особистості [7]. Розв'язання цих завдань уможливило, на наш погляд, побудову виховного процесу на засадах системного підходу, зокрема становлення, розвиток і функціонування виховної системи школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Філософський аналіз проблематики системного підходу відображено в працях Сократа, Платона, Аристотеля та інших мислителів. Зокрема, першу філософську систему створено Аристотелем з метою систематизації знань античного світу.

Наукові основи теорії систем висвітлено в дослідженнях Р. Акоффа, Л. Берталанфі, Ф. Емері, Ф. Перегудова, Ф. Тарасенко та ін. [9; 12].

Загальні психолого-педагогічні аспекти створення й функціонування виховних систем досліджували О. Гречаник, В. Кабуш, В. Караковський, Л. Новикова, В. Созонов, Г. Сорока та ін. [1; 2; 3; 8; 10; 11].

Однак потребує дослідження специфіка впливу виховної системи на процес формування особистості учня.

Постановка мети. Мета статті полягає у визначенні й аналізі особливостей впливу виховної системи на формування особистості учня.

Виклад основного матеріалу дослідження. У загальнонауковому значенні термін *система* (від дав.-гр. *σύστημα* – «сполучення», «ціле», «з'єднання») визначається як множина взаємопов'язаних елементів, що взаємодіє із середовищем як єдине ціле й відокремлене від нього [9].

На думку Людвіга фон Берталанфі, життя – це система, що знаходиться в динамічній рівновазі й може існувати лише як відкрита система; закрита система дуже швидко досягла б стану спокою. Науковець обґрунтував загальну теорію систем (General System Theory) та визначав систему як сукупність взаємодіючих елементів, що знаходяться в певних відносинах один із одним і середовищем [12].

Загалом у науці існує велика кількість різноманітних визначень поняття «система», що використовуються залежно від контексту, галузі знань і цілей дослідження.

У широкому контексті систему розглядають як:

- цілісну взаємозалежну безліч об'єктів;
- цілісну безліч об'єктів (елементів), пов'язаних між собою взаємними відносинами;

- порядок (план, класифікацію), згідно з яким розташовується група понять для утворення єдиного цілого;

- організовану безліч структурних елементів, що взаємопов'язані й виконують певні функції;

- комплекс вибірково залучених компонентів, у яких взаємодія і взаємини набувають характеру взаємоспрямування компонентів на одержання фіксованого корисного результату;

- сукупність взаємозалежних елементів, відособлених від середовища і взаємодіючих із ним як ціле;

- порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням і взаємним зв'язком частин чого-небудь;

- обмежену безліч взаємодіючих елементів;

- гармонійну, нерозривну єдність, яка цілісно взаємодіє із середовищем.

У педагогічній науці та практиці широко використовуються поняття «система», «педагогічна система», «освітньо-виховна система», «виховна система», «система виховної роботи» тощо. Наприклад, науковець Н. Кузьміна використовує поняття «педагогічна система» й визначає її як

сукупність взаємопов'язаних структурних, функціональних компонентів, підпорядкованих цілям виховання, освіти й навчання підростаючого покоління та дорослих. До складу педагогічної системи, на думку науковця, належать мета системи, конструктивний аспект, гностичний аспект (педагоги), організаційний аспект (учні), комунікативний аспект (засоби педагогічної комунікації) [5].

Згідно з точкою зору В. Ковальчук, поняття «педагогічна система» та «освітньо-виховна система» співвідносяться як загальне поняття і його різновид. Освітньо-виховна система розглядається як приклад реалізації педагогічної системи в реальних умовах конкретного закладу освіти [4].

Вітчизняний дослідник Г. Сорока тлумачить виховну систему як упорядковану цілісну сукупність компонентів, здатностей, що сприяють розвитку й самореалізації особистості учня, а саме:

- здатності організовувати життєдіяльність співтовариства дітей і дорослих, максимально сприятливу для самореалізації й самоствердження особистості дитини, педагога і батька;

- здатності інтегрувати зусилля суб'єктів виховного процесу, робити їх більш ефективними;

- здатності створювати в освітній установі та за її межами розвивальне середовище, морально сприятливе й емоційно насичене;

- здатності здійснювати науково обґрунтований аналіз сформованості соціально-педагогічної ситуації, отриманих результатів виховної діяльності тощо [11, с. 19].

На наш погляд, виховну систему школи необхідно розглядати як комплекс взаємопов'язаних і взаємозумовлених основних компонентів (виховна мета, цілі, завдання, суб'єкти, діяльність і спілкування, взаємини, взаємодія, життєвий простір), що становить цілісну соціально-педагогічну структуру й забезпечує у процесі свого функціонування та розвитку становлення, реалізацію й самореалізацію особистості, її життєздійснення.

Виховна система в узагальненому розумінні може розглядатись як теоретична модель виховної системи, тобто належить до концептуальних (ідеальних) систем; водночас виховна система, що створена та функціонує в конкретному закладі освіти з визначеним складом педагогів, учнів, усіх її учасників, є реальною, відповідно, має соціальний характер і спільні ознаки з іншими соціальними системами:

- цілеспрямованість;
- цілісність;

- структурність;
- динамізм;
- взаємодія із середовищем і системами нижчого й вищого порядків.

Як нам видається, виховна система окремої школи характеризується своєрідністю та специфікою, вирізняється єдністю загального й особливого, одиничного – чимось особливим, притаманним окремій школі (умови, традиції, рівень вихованості учнів, склад педагогічного колективу, середовище тощо), тому вона не може бути ідентичною навіть у двох сусідніх школах; компоненти виховної системи різноманітні за характером і змістом, структура виховної системи має відображати в повному обсязі всі сфери її функціонування, орієнтуватись на конкретні умови, інтереси й потреби вихованців.

На думку А. Мудрика, ефективно виховання, тобто створення умов для повноцінного розвитку та духовно-ціннісної орієнтації учнівського колективу, можливе, якщо в закладі освіти створено локальну виховну систему [6]. Необхідно визнати, що соціум може не лише сприяти, а й перешкоджати процесу формування особистості, коли суспільні відносини вступають у протиріччя з траєкторією розвитку та реалізації сутнісних сил учня.

Вплив середовища, що не відповідає сутності виховної системи, система ігнорує, заперечує або «перетворює», згідно з власними потребами.

Ми поділяємо точку зору В. Кабуша, що «виховна система має бути лише гуманістичною. Усі її елементи мають бути наповнені гуманістичними ідеями й тим самим сприяти оптимізації комплексу умов, форм, методів і засобів виховання, взаємодії всіх її учасників» [2, с. 19].

Сутність гуманістичної виховної системи В. Созонов визначає як педагогічний феномен, що містить у собі такі виховні механізми: механізм виховання (виховна система школи) і механізм самовиховання (структура потреб дитина), які разом забезпечують реалізацію внутрішнього потенціалу людини – задатків, обдарувань, здібностей, як умову самоактуалізації й самоздійснення. Науковець обґрунтував теоретичну модель гуманістичної виховної системи, в основі якої лежить структура базових потреб особистості, а саме:

- природної активності дитини у творчій, особистісно-значущій діяльності (потреба в активності, діяльності);
- фізичної, психічної, соціальної захищеності (потреба в захищеності);
- самовираження, позитивного самоствердження серед ровесників (потреба в самоствердженні);

- усвідомлення сенсу життя з урахуванням потреб інших (потреба в сенсі життя);
- самореалізації і зміцнення здоров'я (потреба бути здоровому);

– самореабілітації й радісного буття як умова психічного та соціального здоров'я особистості (потреба в успіху, радості) [10].

Дослідники Л. Новикова, В. Караковський, А. Сидоркін виокремлюють такі ознаки гуманістичної виховної системи:

- наявність загальних уявлень про школу як цілісний феномен, про її якість і властивості, тобто наявність власної «малої концепції школи», що відбиває її сьогодення і проектує майбутнє;
- концепція, прийнята педагогами й учнями;
- здоровий спосіб життя шкільного колективу;
- наявність радісних подій;
- наявність зон вільного розвитку окремих класів, груп дітей;
- різноманітне відображення повсякденного життя школи;
- вирішення внутрішніх конфліктів за рахунок саморегуляції;
- почуття належності до колективу.

Відповідно, до особливостей впливу гуманістичної виховної системи на формування особистості, на наш погляд, належать:

- гуманність як провідна характеристика виховної системи закладу загальної середньої освіти (всі елементи системи мають бути гуманістично спрямованими: мета, виражена у вихідній концепції (тобто сукупність ідей, для реалізації яких система створюється); діяльність і спілкування, що забезпечують її реалізацію, суб'єкти діяльності, які її організують і беруть у ній участь; відносини суб'єктів діяльності, що інтегрують суб'єктів у спільноту; середовище системи, освоєне суб'єктом; управління, що забезпечує інтеграцію компонентів у цілісну систему й розвиток системи);
- можливість побудови індивідуальної освітньої траєкторії, реалізації пізнавальних інтересів та активності, що дасть змогу орієнтуватись на конкретні умови, здібності й потреби вихованців;
- педагогічно доцільна організація внутрішнього середовища закладу загальної середньої освіти (предметно-естетичного, просторового, духовного); використання виховних можливостей зовнішнього (природного, соціального, архітектурного) середовища й участь у його педагогізації;
- надання можливості реалізуватись у найбільш значущих сферах життєдіяльності, враховуючи, що кожний учень неповторний, наділений від природи уні-

кальними здібностями, талантами та можливостями;

– формування здорового способу життя закладу загальної середньої освіти, в якому переважають позитивні цінності, мажорний тон, динамізм чергування різноманітних життєвих фаз (яскраві події й повсякденність, святкування й буденність).

Висновки з проведеного дослідження. Отже, процес формування особистості учня ефективно здійснюється в закладах загальної середньої освіти, в яких створена та функціонує гуманістична виховна система. Ефективність потенціалу виховної системи як феномена педагогічної дійсності щодо розв'язання цієї проблеми не викликає сумнівів.

Провідною педагогічною ідеєю гуманістичної виховної системи є ставлення до особистості як до найвищої цінності, створення умов для становлення й саморозвитку в атмосфері захищеності та педагогічної підтримки.

Стаття не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Дослідження потребує вивчення потенціалу сучасних виховних систем, проблематики науково-методичного забезпечення управління розвитком виховної системи школи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Виховні системи навчальних закладів: теорія та практика / укладач О.Є. Гречаник. Харків : Вид. група «Основа», 2014. 224 с.
2. Кабуш В.Т. Гуманістическая воспитательная система: теория и практика. Минск, 2001. 332 с.
3. Караковский В.А. Воспитание для всех. Москва, 2008. 240 с.
4. Ковальчук В.А. Освітньо-виховна система сучасної школи. *Креативна педагогіка*. Вінниця, 2015. Вип. 10. С. 88–93.
5. Кузьмина Н.В. Методы системного педагогического исследования. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1980. 172 с.
6. Мудрик А.В. Социальная педагогика. Москва : Издательский центр «Академия», 2000. 200 с.
7. Нова українська школа. *Освіта України*. 23 серпня 2016 р.
8. Новикова Л.И. Воспитание как педагогическая категория. *Педагогика*. 2000. № 6. С. 32–33.
9. Перегудов Ф.И., Тарасенко Ф.П. Основы системного анализа. Томск : Изд-во НТЛ, 1997. 396 с.
10. Созонов В.П. Воспитательная система и способы ее реализации. *Народное образование*. 2006. № 9. С. 196–201.
11. Сорока Г.І. Сучасні виховні системи та технології. Харків, 2002. 128 с.
12. Bertalanffy L. von. An Outline of the General System Theory. *British Journal for the Philosophy of Science*. 1950. Vol. 1. № 2. P. 134–165.